

Markku Envall

Tavaratalo taivasalla

WSOY

Markku Envall

TAVARATALO
TAIVASALLA

JA MUITA ESSEITÄ

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

© MARKKU ENVALL JA WSOY 2018

ISBN 978-951-0-43142-9

PAINETTU EU:SSA

Sisällys

Tavaratalo taivasalla	7
Katututtu	16
Nopeudesta ja hitaudesta	26
Pimeys	36
Vaellusta kirjastossa	46
Itsemurhan paradoksit	62
Jumalan karitsa	74
Edessä	83
Lapsia ajan hiukkasilla	93
Vajoaminen painajaiseen	104
Groteski humanismi	115
Sana paikallaan	124
Puun ja lauseen veistäjä	136
Pakko kuolla, pakko elää	144
Pastissi vai parodia	155
Suuri nauru	164
Parisuhteen peruskartta	176
Mikä tuhosi Macbethin	184
Musta on valkoinen	198
Ilo	210
Bibliografinen jälkisana	222

Tavaratalo taivasalla

Kävelen sakeassa ihmisjoukossa telttakatosten välistä kujaa. Vastaan tulee keski-ikäistä tai vanhempaa väkeä, monet näyttävät olevan paikalla enemmän tapahtuman kuin ostamisen takia. Menossa on markkinat Hakaniemen torilla, ne pidetään joka kuukauden ensimmäisenä sunnuntaina. Ensikosketuksen tapahtumatyyppiin sain Hämeenlinnassa 1950-luvulla. Markkinat pystytettiin kauppatorille, joka oli käymäni koulun Hämeenlinnan lyseon vieressä. Suuret ikäluokat olivat tuoneet tilanahtauden, jonka takia lukujärjestyksessä oli paljon hyppytunteja. Markkinapäivänä ne tietenkin täytettiin markkinoilla.

Ilmoittelussa Hakaniemen tapahtumaa kutsutaan maalaismarkkinoiksi. Sana kantaa muistoa ajoista, joina maalaisten oli tehtävä ostoksensa kaupungeissa. Lapsuudessani asiakkaiden pääosa oli maaseudulta, he tulivat markkinapäivänä kaupunkiin halvoille ostoksille. Hakaniemen markkinoiden asiakkaat näyttävät olevan suurkaupungin työväestöä ja alempaa keskiluokkaa. Nimen maalaisuus tuntuu nyt perinteen ohi viittaavan elintarviketuotteiden alkuperään.

Hämeenlinnan markkinoilta ostimme pääasiassa viipurinrinkeleitä. Niillä saattoi vielä 50-luvulla olla menetetyn kaupungin nostalgia-arvoa, vaikka emme me kouluopijat siitä mitään tienneet. Olimme uuden alun nuorisoa, joka ei piitannut vanhempien ikäluokkien kipeistä muistoista. Uskoakseni rinkeli oli asia, jossa ensimmäisenä kohtasimme Viipurin nimen. Ajan huippuiskeelmä oli Annikki Tähten laulama ”Muistatko Monrepos’n”, jota kuunnellessamme meillä ei ollut aavistustakaan, mikä ja missä oli Monrepos. Viipurinrinkeleitä myydään markkinoilla edelleen samalla alkuperäisellä nimellä, vaikka valmistuspaikka on Lappeenranta. Niiden mausteena on inkivääri, ja niiden muoto on vakiintunut leipomon symboliksi.

Suurin markkinahuvimme oli seurata helppoheikkejä, instituutio oli silloin vielä voimissaan. Nyt se on kuollut ainakin pääkaupunkiseudun horisontista tarkastellen. Helppoheikit, joiden nimessä helppo tarkoittaa halpaa, olivat aikansa *stand up* -koomikoita. Muutaman kerran kuuntelin heitä Hakaniemessä vuosituhatien vaihteen tienoilla. Perinteen ehtyminen oli alkanut, useimpien ammattitaito oli rapistumassa. Taitava helppoheikki keräsi ympärilleen kuuntelijoiden rinkiä, josta aina joku osti, myyntipuhe oli upotettu huumorin sekaan. Kauppa perustui tasarahaisen tarjouspaketin kokoamiseen ja välittömään myymiseen; kauppias osasi pitää huolen, ettei virta päässyt katkeamaan. Hämeenlinnassa helppoheikki puhutteli ostajia isänniksi, Hakaniemessä johtajiksi. Myynnillään kansantaiteilija tavallaan rahasti yleisöään.

Hakaniemen parhaana helppoheikkinä pidin nuorehkoa miestä, jonka taitoihin kuului mimiikkaa myöten esittää vajaaälyistä. Kauppa perustui illuusioon, että hän myymällä tuhosi varallisuuttaan. Mies on pysynyt alalla, nyt hän myy isosta katoksesta pähkinöitä ja kuivattuja hedelmiä. Hän vaikuttaa avoimelta ja älykkäältä, niin kuin humoristin on oltavakin. Hän tuskin aavistaa, millaisena kaksoiskuvana näen hänet. Suren, että hänen on täytynyt tai hän on päättänyt jättää helppoheikin taitonsa kesannolle.

Perehdyttyäni markkinoihin olen oppinut pitämään niitä järkevänä ja viihdyttävänä kauppapaikkana. Ne ovat ulkoilmassa toteutettu kauppiastavaratalo. Kun ostan tavaratalosta, maksan osani henkilöstön palkoista ja kiinteistön ylläpidosta. Torikauppiaan katoksen alla on yhden miehen tai naisen yritys, jonka kustannusrakennetta ei voi pienemmäksi nipistää. Kerran hankittu telttakatos kestänee vuosikymmenen. Ostajan ei tarvitse maksaa seinistä, ja jos se ei näy hinnoissa, kauppa ei käy. Hakaniemessä moni myy kotimaisia omenoita hintaan, joka ylittää ruokakauppojen hintatason. Perinne on tainnut jäädä kilpailuttomalta ajalta, jolloin niitä talven tultua sai vain markkinoilta. Nyt asiakkaita on niukasti; harva ostaa hinnalla, joka ylittää päivittäistavaroiden kaupan tason.

Kun kiertelen markkinoilla, en kävele liikkeiden alueella vaan niiden välisellä käytävällä. Ero ei ole yhden-tekevä, sillä on merkitystä herkkätunteiselle. Jotkut myyjät huutelevat tuotteistaan kovaäänisesti, mitä pidän tunkeiluna neutraalille alueelle ja siksi myös huonona

myyntitaktiikkana. Yritän opettaa heille, ettei kauppa käy heidän menetelmällään. Asiakkaan vaisto tai kuluttajan vapaus ohjaa minua ostamaan hiljaisilta, jotka vastaavat kysymyksiin, mutta eivät häiritse tavaroiden kiireetöntä katselua. Asiakas haluaa ostaa, hän ei halua että hänelle myydään.

Parhaita liikkeitä on entisen helppoheikin pitämä pähkinöiden ja kuivattujen hedelmien katos. Lajeja on runsaasti, jokaisen alkuperämaa ja litrahinta lukee laatikon vieressä. Järkevän ostajan etu on helppo laskea. Ostan litran manteleita ja toisen hasselpähkinöitä. Niiden litrahinta on samaa kokoluokkaa kuin ruokakaupassa myytävän kansainvälisen ketjun valitseman ja pakkaaman 300 gramman pussin. Jälkimmäisellä tuotteella on pitkä jalostusmatka ja hyödyn korjaajien ketju, telttakatokselta ostaja on alkutuotannon äärellä. Jalostusketju ei tee mitään tuotteelle, se koskee vain pakkaamista, brändäämistä, mainontaa, jakelua ja myyntipistettä. Tuotteet ovat samat, ja jos eivät ole, ei minulla alkuperämaata lukuun ottamatta ole keinoa selvittää, mitä eroja niissä on. Kun viehätyn tuntumasta alkutuotantoon, syy on ilmeinen: kirjailijana olen graafisen teollisuuden alkutuottaja. Sana-jonoja ei voi painaa ja myydä, ellei joku niitä järjestä eli kirjoita.

Kun monien muiden katosten ohi kulkee välinpitämätön ihmisvirta, pähkinäteltalle on usein jatkuva jono. Edessäni oli kerran pariskunta, joka osti puolen tusinaa lajia pähkinöitä yhdestä kahteen litraa kutakin. Elleivät he ostaneet oman pientuotantonsa raaka-aineita, he olivat

hintatietoisia terveysthenaatikkoja. Heidän syömänsä pähkinämäärät ruokakaupan pikkupusseissa ostettuina olisivat maksaneet noin kolminkertaisesti. Ruokakaupassa pähkinäpusseissa käsitetään mausteiksi, terveys-suosituksen mukaisia määriä syöville ne ovat lähes kerta-annoksia.

Torikauppiat ovat pienyrittäjiä, jotka kiertävät valtakuntaa oman lukujärjestyksensä mukaisesti. He ovat ammattiuskollisia, vuosien ja kuulumisten vaihdon myötä monista on tullut hyviä tuttuja. Ostan hunajaa mieheltä, joka tulee Tammelasta. Kysyn, tuottaako hän hunajan itse. Ei, hän vastaa, hän myy naapurin miehen tavaraa. Ei ole hänen etunsa sanoa niin, jos tieto ei pidä paikkaansa. Hän kertoo naapurin mehiläistarhan olevan vadelmaviljelysten keskellä, mikä on jo kovan luokan mainoslause. Olen lapsena istunut autossa ja aikuisena pyöräillyt Tammelan luonnonkauniilla ylängöllä, jonka halki kulkee keskiaikainen Härkätie. Kun ostan hunajaa, purkin mukana seuraavat puhtauden ja luonnonmukaisuuden mielikuvat, ehkä todellisuuskin.

Lappeenrannasta tulevalta mieheltä ostan marjamehujaa, joihin ei ole lisätty mitään makeutusaineita. Hyvällä onnella sellaisia voi löytää tavarataloistakin, jos ei sääli aikaansa ja säästä askeleitaan. Ostan yleensä mustikkaa kuusi pulloa, valmistajan käärimän paketin, josta mies antaa kanta-asiakkaalleen paljousalennusta. Joskus hän on paikalla saksalaissyntyisen vaimonsa kanssa. Kun vaimo oli myymässä yksin, muistutin häntä alennuksestani. Hän soitti miehelleen ja kysyi, mikä minun hintani on. Mies ilmoitti sen hänelle ja hän minulle. Saksalaista täsmäl-

lisyyttä, joka imarteli tylympään kohteluun tottunutta suomalaista.

Mehuteltan kanssa suosioistani kilpailee housutelta. Mies vaimonsa ja poikansa kanssa myy monenlaista vaatevaraa. Olen mieltynyt housuihin, joiden kangas on keinokuidun ja puuvillan sekoitusta. Ne maksavat vähän tavarataloihin verrattuna mutta paljon aasialaiseen halpatuontiin verrattuna. Myötätuntoisesti mies pahoittelee, kun hänen on täytynyt nostaa hintaa. Hän myy arkihousuja, jotka eivät ole työ-, vapaa-ajan eivätkä virkahousuja. Ne eivät ole minkään muotisesongin mukaisia mutta samasta syystä eivät koskaan kovin vanhanaikaisia. Hän kertoo hakevansa tavarat Saksasta. Housut istuvat hyvin ja kestävät kauan. Poikieni käyttöhousut maksavat vähintään kaksin verroin mutta kuluvat puhki kolmessa kuukaudessa, kun minun eivät kolmessa vuodessaakaan. Yritän opettaa heille eron syytä: heidän housunsa ovat ihoa vasten pehmeää mutta kulutusta kestävämpää puuvillaa.

Housumiehellä on kokemuksen hiomat myyntitaidot. Hän katsoo silmiin, puhuu pehmeästi ja asiaa, mittaa hetkessä nauhallaan jalkojeni ja vyötäröni pituuden, ja värin kuultuaan valitsee pinoistaan mittojen mukaiset housut. En sovita niitä, olen oppinut että hänen valitsemansa koko täsmää riittävän hyvin. Vakiovitsini hänelle on, että hän myy liian kestävästä tavaraa. Sillä perustelen, miksi joskus käyn vain tervehtimässä uusia ostamatta.

Osa kauppiaista tarjoaa tuottajalta hankittua tavaraa, osa itse tuottamaansa. Jälkimmäiset ovat elleivät tehtaan

niin pajan myymälöitä. Pikkuleipomot myyvät teltoistaan tai autoistaan, laajasta valikoimasta voi tehdä harvinaisia löytöjä. Myyjät vastaavat kysymyksiin, missä leipomo sijaitsee, minkä kokoinen se on, millaisia raaka-aineita se käyttää ja koska leivät on leivottu. Vastaus viimeiseen kysymykseen voi kuulua vain: viime yönä, aikaisempi ajankohta ei kelpaa hemmotelluille kuluttajille. Joskus laatu näkyy hinnassakin, joka voi ylittää kivijalkaleipomon taksan. Kun kerran ihmettelin leivän matalaa hintaa, kauppias vastasi: No kun itse kotonaan leipoo, itse kuljettaa ja myy.

Torikauppiaan tulisi laittaa hinta näkyviin, mielellään tuoteselosteen kera. Jos hintaa täytyy kysellä, ei voi olla varma, ettei vastaus riipu kysyjästä. Katselen joskus suurenuslasien myyntipöytää. Kauppa ei käy, en ole nähnyt kenenkään ostavan; enkä ihmettele, hinnat tuntuvat kohutuuttomilta. Monet kenkämyyjät kauppaavat suomalaisten valmistajien jäännöseriä; jos oikea koko löytyy, kengät saa kenkäkauppaan verrattuna noin puolella hinnalla.

Pikkupöydissä myydään kirpputoriperiaatteella omaa tai jonkin ringin tavaraa. Löydöt ovat onnesta kiinni. Katselen pääasiassa kirjat, jotka ovat kuin antikvariaattien ylijäämää. Jos löydän uuden tietokirjan tai sanakirjan, joka maksaa kaksi tai neljä euroa, tarkan ostajan mielihyväruiske virtaa suoniini.

Kaikki markkinakauppa ei ole rehellistä. Saman tavaran myyjien sama hinta viittaa hiljaiseen kartelliin. Myyjät saattavat mustamaalata toisiaan. Kun kerroin omenien vakiomyyjälleni, millä hinnalla joku muu myi,

hän vastasi ettei kilpailijan tavara voi olla kotimaista. Minulla ei ole keinoa tarkistaa, puhuiko hän totta vai mainostiko omaansa. Tulen luottaneeksi pitkään alalla toimineiden moraaliin. Kun kantasuomalaisten pitämän pähkinäteltan myyjät sanovat, että saman näköistä tavaraa myyvät maahanmuuttajat ostavat Ruotsista homehtuneita jäännöseriä, en voi tietää, onko se totta vai käänteistä mainontaa vai suoranaista rasismia.

Perinteisesti markkinat ovat tarkoittaneet halpoja hintoja. Nyt ne koskevat vain osaa tavaroista. Kun kauppias myy muutamaa, harvakseltaan kelpaavaa tuotetta, tavara- ja sitä myöten kassavirta per henkilökunta voi jäädä perinteistä kauppaa pienemmäksi. Tämä luo hintoihin nousupainetta. Markkinoilta ostamisessa ei ole mieltä, ellei jaksu seurata ja vertailla hintoja.

Paljousalennus on sääntönä. Koska maalainen ei tullut kaupunkiin ostamaan yhtä paria, sukkaa myydään edelleen kuuden tai kymmenen kappaleen erissä. On loogista, että suurkaupungissa markkinoille on tullut kaupan myös luksustuotteita. Syötävien kasvupaikka ilmoitetaan laadun takeena. Myydään erämaan tai kanervanummen hunajaa terveys- ja laatu-tietoisille. Ostan kangasalaiselta tuottaja-myyjältä hapankaalia, jonka rapeus narskuu hampaissa. Lakritsista luvataan, että se on näitä markkinoita varten valmistettua.

Demokratiassa politiikka tulee sinne, missä parveilee ihmisiä. Markkinoilla on sitä enemmän puolueiden pöytiä ja katoksia, mitä lähempänä ovat seuraavat vaalit. Puoluelehtiä jaetaan ilmaiseksi. Eero Heinäluoma on vuosikausia

ilmoittanut Helsingin Sanomissa olevansa tavattavissa Hakaniemen markkinoilla. Joskus pitkä mies on kävellyt vastaani, en ole nähnyt hänen juttelevan kenellekään tai kenenkään hänelle. Hänen hahmonsensa ei vaikuta helposti lähestyttävältä. Uskon että hän rakentaa poliittista imagoaan enemmän lehti-ilmoituksen kuin fyysisen läsnäolonsa kautta. Tavattavissa, kansan parissa, kansan mies.

Suomen nousukaskulttuurissa markkinat valikoivat asiakkaansa, niillä on kansanomaisempi leima kuin eteläisemmän Euroopan maissa, joiden kaupungeissa viikottainen markkinapäivä kerää paikalle asukkaiden karsimattoman valikoiman. Olen aina tiennyt, ettei markkinoilla käymiseni ole viiteryhmäni mukaista. Ellen sitä muusta tietäisi niin siitä, etten kohta siellä tuntemiani tai edes tunnistamiani ihmisiä. Viimeinen virike tämän esseen kirjoittamiseen oli, että pois lähtiessäni näin Hakaniemen metroasemalta nousevan yliopistossa uraa tekevän tutkijan. Hän jatkoi matkaansa Kallion suuntaan. Hänen askelensa ei pysähtynyt eikä päänsä kääntynyt, ulkoa päätellen hänen havaintokenttäänsä ei rekisteröitynyt vieressään menossa oleva joukkotapahtuma. Päättelin että hän kuului niihin, jotka tekevät ostoksensa muualla ja kalliimmalla. Ilmeisesti hän käyttää kauppaliiikkeitä, joiden asiakaskuntaan kuuluminen on osa hänen sosio-kulttuurista identiteettiään. Ensin mietin, mikä minut oli suistanut rahvaaseen, mikä hänet singonnut siitä irti. Hetken kuluttua vaihdoin sen kysymykseen, mikä hänet oli saanut rajoittamaan todellisuutensa piiriä, mikä minut sitä avartamaan.

Katututtu

Ihmisten on oltava yhteydessä toisiinsa, tavalla tai toisella, muu on yksinäisyyttä eli kärsimystä. Menetelmissä on valinnan varaa. Haluan puolustaa yhtä väheksytyä tapaa, seurustelua katututtujen kanssa.

Olen asunut noin neljännesvuosisadan Helsingin keskustassa, Etu-Töölössä, ja seuraavan neljännesvuosisadan Munkkiniemessä, Helsingin läntisessä kaupunginosassa, esikaupungissa niin kuin ennen sanottiin. Edellisessä ihmisten osuminen yksiin julkisessa tilassa perustui anonymiteettiin. Jota ei tuntenut, sen tutuksi ei voinut ryhtyä sillä perusteella, että kuljettiin samoja katuja ja käytiin samoissa kaupoissa. Töölöläisyys ei ollut identiteetti, tai jos oli, niin ei yhdistävä. Maantieteellinen leima oli helsinkiläisyys, joka taas oli abstraktiuttaan laimea, pikemmin ulkopuolisten vieroksuksen kuin helsinkiläisten ylläpitämä.

Munkkiniemessä kauemmin asuneet ovat kertoneet, että esikaupungin perinteisiin on kuulunut kadulla keskustelemisen yleinen vapaus ja oikeus. Vastaantulijan saa pysäyttää, hänelle voi puhua, eikä hän yleensä suhtaudu kontaktin ottamiseen torjuvasti, koe tullessa häirityksi saati pidä lähestyjää häirikkönä. Kuulin jutun Pohjan-

maalta naineesta munkkiniemeläisestä miehestä. Kun pari kulki kadulla, mies pysähtyi juttelemaan vastaan tulijan kanssa. Tämän jatkettua matkaa vaimo kysyi, mistä mies tunsikin kulkijan. Mies vastasi: En tuntenut häntä, mutta me olemme Munkkiniemessä.

Toinen juttu on oma kokemukseni. Munkkiniemeen äsken muuttaneena kävin uteliaisuuttani katsomassa erään kauniin pienkerrostalon porraskäytävää. Vastaantulija mulkaisi minua pistävästi, mikä ihmetytti minua. Olin tuntematon ja sellaisena kuin hälytys, toisin kuin kerrankin nähdyt kasvot. Keskustassa anonyymiys oli sääntö, siksi se ei herättänyt minkäänlaista reaktiota. Vähitellen opin ymmärtämään, että munkkiniemeläiset, kuten ilmeisesti muutkin saman kokoisten ja kaltaisten yhteisöjen jäsenet, valpastuvat tuntemattomista varsinkin jos nämä liikkuvat yksityisiksi koetuilla alueilla kuten pihoilla ja rappukäytävissä.

Omaleimainen kaupunginosa antaa asukkailleen yhteisön ja identiteetin. Meissä piilee valmius sopivan kokoisien yhteisöjen sisäiseen yhteydenpitoon, kylä-käyttämiseen. Opin pian että ihmisille, varsinkin toistuvasti vastaan tuleville, sopii puhua. Ja kerran puhuttuaan oli avannut kontaktin, saanut katututun, jonka kanssa voi vaihtaa sanoja ja ajatuksia aina vastaan tultaessa. Opin myös ottamaan myönteisen asenteen henkilöön, joka alkoi puhua minulle. Jotkut heistä olivat ulkomaalaisia, suomea murtaen puhuvia. Ulkomailla asuneena muistin, miten huojentavalta tuntui tulla puhutelluksi. Halusin antaa saman takaisin kanta-asujana. Vuoden tai kahden

kuluttua minulla oli satakunta katututtua. Jos tunsin oloni yksinäiseksi, hoidoksi riitti tehdä asiakerros kaupakadulle. Tiesin tapaavani jonkun tai joitakin heistä ja saavani pikku keskustelusta virkistystä päivälle ja nostetta tunnelmalle.

Katukontakteista syrjäytyvät ne, jota lähtevät pihastaan autolla. Jos he lisäksi tekevät ostoksensa muualla, he asuvat alueellaan hyvässä piilossa. Joka istuu tuulilasin takana, jää kadulta havaitsematta, koska lasi heijastaa taivasta. Toinen syrjäytyvä ryhmä ovat itseensä keskittyvät, jotka kulkevat kuin ravihevokset katse suunnattuna eteenpäin. Heidän ilmeensä ja eleensä lähettävät viestiä: minä näyn, minä en näe. Tai: olen tässä katseltavana, mutta en katselemissa.

Kadut kansoittavien kolme pääheimoa näyttävät olevan koirantaluttajat, pikkulasten vanhemmat ja kuntoilijakujat. Koirat ovat hoitajilleen mieluinen ja ehtymätön jutunaihe. Heistä muodostuu ryhmä, jonka jäseniä tosin tunnen, mutta joiden puheisiin olen koirattomana huono ottamaan osaa. Pikkulasten vanhemmat ovat toinen ryhmä, puheet pyörivät lasten ympärillä. Yhdistäviä aiheita ovat hoitopaikat, koulut ja harrastukset, jonne ja joista heitä saatellaan. Kolmas heimo ovat eri lajien kuntoilijat: kävelijät, sauvakävelijät ja juoksijat. Kun he ovat vauhdissa, heitä on vaikea pysäyttää, mutta he huomioivat samaa tekevät heimotoverinsa.

Havaitsin merkillisen eron: vuokralla asuvat olivat omistusasujia passiivisempia liikkujia ja katukontaktoijia. Ilmeisesti työllä hankittu tai perinnöksi saatu tai velaksi

ostettu asunto, sijoitettuna liikkumattomaan kivitaloon, sitoi ihmisen paikallisuuteen vahvemmin kuin ketteräliikkeen vuokra-asuminen. Vuokralaiset olivat käymässä, omistajat tulleet jäädäkseen. Kun omisti aleella jotain kiinteää, näytti myös kiintyvän siihen vahvemmin.

Tärkeintä on yhdessäolo, sen muodot ja asteet saavat vaihdella ja sovittautua tarpeiden ja taipumusten mukaan. Kaltaiselleni puolikiireiselle puolierakolle sopivat katukontaktit, mutta tarkkailen myötätuntoisena yhdeydenpidon muitakin lajeja. Yksi hieno käytäntö on kahvila-seurueet. Aamuisin ennen työpäivää tai aamupäiväisin työttömien tai eläkeläisten kesken pääosin sama porukka juttelee vilkkaasti samassa kahvilassa, jopa samassa pöydässä. Se on kevyttä ja organisoimatonta, silti katututtuutta intensiivisempää seurustelua.

Jotkut tapaavat toisiaan, yksilöittäin, pareittain tai perheittäin, raskaamman protokollan mukaan. Mahdollisuus tuntikausien keskusteluihin on toiminnan arvokkain anti, mutta siitä myös maksetaan. Tarjotaan päivällisiä, järjestetään illanviettoja; niihin voi olla syitä, tai ne ovat oma syynsä. Niihin kutsutaan, laittaudutaan, viedään jotakin. Toiminnalta odotetaan vastavuoroisuutta, jota vailla se katkeaa. Aikataulujen sovittaminen, kodin siivoaminen, ruokien laittaminen ja juomien hankkiminen, kutsuttujen ryhmän suunnitleminen: koko kuvio on vaativa ja raskassoutuinen. Jonkin kerran olen tuntenut itseni kutsutuksi joukon jatkeeksi, isäntäväki on läpinäkyvästi päättänyt hoidella erilaisia tuttaviaan nippuna. Vierailut ovat omiaan tuottamaan myös teennäisyyttä ja teeskente-

lyä. Kun ollaan toisen osapuolen maaperällä ja pöydässä, astuu mukaan joukko kohteliaisuussäänöjä. Jännitetään niin tulla kuin ottaa vastaan. Mietitään, mistä pariskunnan jäsenet ovat kiinnostuneita, mistä he ovat mitäkin mieltä, mitkä aiheet voivat herättää ristiriitoja. Luontevuus ja spontaanisuus muuttuvat niukkuushyödykkeiksi. Pelätään sopimattomuuksia, mikä tuottaa latteuksia.

Katukontaktit ovat vapaat kaikista näistä rasituksista. Vaikka ne eivät lyhydessään poista yksinäisyyttä, vain lievittävät, eivät ne myöskään tuntien tapaamisten tavoin laukaise periyksinäisyyttä. Ylistän niitä jo ajankäytön ekonomin takia. Kun tapaamista ei valmistella eikä jälkikäsitellä, siihen ei kulu muuta aikaa kuin pysähtymisen hetki. Voidaan sanoa asia tai asiat, vailla johdantoja ja yhteenvetoja ja muuta seuraelämän edellyttämää täytepuhetta. Vaikka triviaali tulee latinan sanasta *trivium*, tienristeys, ei kadunkulmissa ole pakko puhua yhdentekeviä. Katu on puolueeton maaperä, jolla kohtaaminen on tasa-arvoista. Ei olla missään määrätilanteessa, joka normittaisi tai roolittaisi käyttäytymistä. Kun on pysäytetty tai pysähtynyt kadulla, on loukkaamaton vapaus ilmaista, mitä oikeasti ajattelee. Kohtaamista saattaa hiukan hierarkoittaa, että toinen on toista enemmän pysäyttävä ja toinen pysäytetty. Silti katukohtaamisessa vapaus maksimoituu. Kumpikin voi sanoa koska tahansa, että aika loppuu, täytyy jatkaa matkaa. Hyvästelyfraaseista parhaita on ”terveisii kotiin”, sen voi sanoa kaikille yksinasujia lukuun ottamatta. Olen oppinut sen itseäni vanhemmalta herrasmieheltä. Katuseurustelu ei sovi liian kiireisille, aikatauluissa täytyy

olla jonkin verran väljyyttä. Kiireeseen voi vedota, vaikei-
sitä olisikaan, se on hienotunteinen tapa irtautua.

Kaikki ajankäyttö on arvottavaa, aina on aikaa siihen
mitä pitää arvossa. Jotkut asemastaan tietoiset ja urasuun-
tautuneet jatkavat saman tien matkaansa. Moni pitää
kiirettä tärkeytensä merkkinä ja ilmauksena. Kaduilla
seisoskelu tarkoittaa heille joutoaikaa ja se puolestaan
joutavuutta. Jotkut pukevat ja kantavat hahmonsansa niin
arvokkaasti, tai viestivät ilmeillään ja eleillään niin suurta
sulkeutuneisuutta, ettei tuntematon voi heitä puhutella.
Jos se on heidän päämääränsä, he saavat mitä tilaavat.
Moni puhutteleman juttelee ne minuutit, joiden kuluttua
seuraava bussi tai raitiovaunu tulee. Vastaavasti on erityi-
nen huomionosoitus, että antaa ratikan mennä ohi ja jää
odottamaan seuraavaa. Lasteni ollessa pieniä minulla oli
minuuttiaikataulu, joka ei juuri pysähtelyä sallinut. Kun
aika alkoi väljentyä, opin varaamaan asiointikierrokselle
vartin verran vara-aikaa voidakseni pysähdellä ihmisiin.

Pääheimojen lisäksi on erityisiä pienryhmiä. Yksi
on originellit, jotka eivät piittaa sovinnaisista normeis-
ta. Joku liikkuu kesät talvet polkupyöräänsä taluttaen,
kukaan ei ole nähnyt hänen ajavan sillä. Jotkut näyttävät
asuvan kadulla, tulevan koko ajan vastaan. Joillakin on
suun seutu kuopalla niin kuin vanhuksilla entisaikoihin;
suussa ei ole omia eikä tekohampaita. Joidenkin kävely-
tyyli pistää silmään outoudellaan, syynä voi olla nivelten
tai mielen sairaus. Oma tyyppinsä ovat kerskurit. Eräs
mies kehuskeli ensin hiihtämillään kilometreilla, sitten
kirjoittamallaan kirjoilla, lopuksi tyttärensä urakehityksel-

lä. Kanta-asukkaiden rinnalla alueella liikkuu ”turisteja”, varsinkin kesällä, jolloin merelliset maisemat vetävät heitä puoleensa.

Yhteisönä toimivassa kaupunginosassa pitää olla kattavat peruspalvelut: ruoka- ja rautakauppa, suutari ja apteekki, optikko ja kelloseppä. Partureita, kahviloita, ja ruokaloita tarvitaan useita. Vakiintuneessa esikaupungissa kivijalan pienyrittäjät ovat uskollisia. Kelloseppä, parturi ja suutari vaihtuvat yleensä vain eläköitymisen seurauksena. Pienyrittäjistä tulee tuttavია, yhteisön kiintopisteitä, joiden luona olisi tylyä asioida kuulumisia vaihtamatta.

Suomalaiseen tapakulttuuriin ovat pitkät välimatkat jättäneet metsäläisaseteitä. Muihin suhtaudutaan varautuneesti. Moni yliarvoi vastaan tulijan pelästymisen pysäyttämistä. Keskustassa tuntematon pysäyttävä on pummi tai häirikkö. Hän ei etsi kontaktia, hän etsii tyydytystä jollekin tarpeelleen. Pysäytin kerran katututun, joka aikoi ensin mennä ohi. Muutaman lauseen vaihdettamme hän kysyi: Koska tulet käymään meillä? Suomalainen on aluksi pidättyväinen mutta lämpenee nopeasti.

Vastaantuleva pysäytetään lauseella. Tapa ei toimi, jos lauseen sisällöltä vaaditaan liikaa. Sanat eivät ole tärkeitä, niiden tehtävä on pysäyttää kävely ja avata kontakti. On oltava jotain ydistävää asiaa, ellei muuta ole, kelpaa säätila, edeltävä tai seuraava juhlapyhä tai poiminta aamun mediasta. Avauslause vastaa äänestä rykäisyä. Kun se on sanottu ja siihen jotain vastattu, seistään vastakkain, ja sana on vapaa.

MARKKU ENVALL pureutuu esseekokoelmassaan arkiseen ja ylevään, jokapäiväiseen ja ikuiseen. Nimiessessä hän viihtyy torilla, tapahtumassa jonka tarkoituksena oli menneisyydessä houkutella maalaiset kaupunkiin. »Katututussa» tavataan ihmisiä sattumalta julkisilla paikoilla, vailla sovittujen tapaamisten sosiaalisia paineita.

Envall määrittelee »Itsemurhan paradoksin»: Jos todella pitää itsemurhaa tärkeänä tekona, sitä ei voi tehdä, koska sen tekeminen tuottaa mahdottomuuden tehdä sitä. Hän pohtii ennustamisen problematiikkaa ja perehtyy viime vuosikymmeninä esitettyihin arvioihin maailman tulevaisuudesta.

Tavaratalo taivasalla sisältää runsaasti taide-esseitä, joissa Envall käsittelee Ian McEwanin, Akira Kurosawan, Merete Mazzarellan ja Nikolai Gogolin teoksia. Hän tutkii mikä koitui Macbethin kohtaloksi ja näkee Anna Kareninan parisuhteen ajan kestäväenä karttana. Skalpellintarkalla kielellään Envall tuo uutta vanhaan ja kuluneeseen sekä nostaa kestäväen kulttuuriperimän nykyaikaan.

MARKKU ENVALLIN (s. 1944) laajaan tuotantoon kuuluu aforismeja, esseitä, runoja, fragmentteja ja yksi romaanikin. Hän voitti Finlandia-palkinnon vuonna 1990.

